

УДК 332.3:502.4:379.8

Богатир Д.В.,

dariabogatyr@gmail.com, ORCID 0000-0003-1265-6528,

Литвиненко І.В., ivilit@ukr.net, ORCID 0000-0002-4350-8563,

Київський національний університет будівництва та архітектури

DOI: 10.32347/2076-815x.2019.71.53-59

ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ЗЕМЛЯХ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ

Розглянуто питання використання земель біосферних резерватів для забезпечення туристичної діяльності. Високий ступінь захисту земель біосферних резерватів, які можуть включати землі різних об'єктів природно-заповідного фонду та мають значний туристичний потенціал, вимагають особливого підходу до розвитку туризму в таких об'єктах. Наведені кількісні показники біосферних резерватів в Україні та в світі, визначені Національні природні парки, що забезпечують туристичну діяльність на землях біосферних резерватів.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, біосферний резерват, функціональне зонування, рекреаційна діяльність, туристично-рекреаційний потенціал.

Постановка проблеми.

Питання використання та охорони земель об'єктів природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) на сьогоднішній день є дуже важливим. Висока пріоритетність розвитку екологічної політики, яка зумовлена в першу чергу екологічними проблемами сьогодення, має на меті забезпечення сталого розвитку, а також збалансоване використання природних ресурсів. Землі ПЗФ охороняються як національне надбання. Тому їх використання, відтворення та режим охорони мають бути чітко визначені та врегульовані. Особливу увагу необхідно приділити біосферним резерватам, які можуть мати у своєму складі інші природоохоронні території, та складають суцільний об'єкт суворої охорони, тому саме їх і доцільно розглянути з боку впровадження туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Найвищий ступінь охорони природоохоронних територій в Україні мають природні та біосферні заповідники. Обидва з них мають загальнодержавне значення. Біосферні заповідники можуть також набувати міжнародний статус. Набуття цього статусу відбувається шляхом включення їх до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у рамках програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера». [1] Землями природних та біосферних заповідників, як і ПЗФ в

цілому є ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.[1].

Поняття «біосферний резерват» відрізняється від «біосферного заповідника», тим що не є окремою природоохоронною категорією за класифікацією Міжнародного союзу охорони природи. Напроти біосферний заповідник, відповідно до чинного законодавства є категорією ПЗФ України, та зазначено, що він може набувати статус біосферного резервату.

Біосферні заповідники створюються з метою збереження у природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. [1] Посилаючись на Концепцію біосферних резерватів, необхідно дати наступне визначення *«біосферний резерват – це територія, на якій поєднуються виконання трьох функцій: збереження біорізноманіття, забезпечення сталого розвитку та розбудова матеріально-технічної бази для реалізації перших двох функцій, які відповідно реалізуються у трьох функціональних зонах: заповідній (природні ядра), буферній та транзитній (зона господарської діяльності людини)»*. Доречі, функціональне зонування біосферних заповідників є ідентичним до зонування біосферних резерватів.

Всесвітню мережа біосферних резерватів (анг. The World Network of Biosphere Reserves), налічує 669 біосферних резерватів у 120 країнах, з яких 20 є транскордонними. Згідно звіту діяльності за 2016-2017 рр. програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» на сьогоднішній день налічується:

- 75 біосферних резерват у 28 країнах Африки;
- 31 біосферний резерват у 11 Арабській країнах;
- 147 біосферних резерватів у 24 країнах Азії та Тихого океану;
- 287 біосферних резерватів в 36 країнах Європи та Північної Америки;
- 129 біосферних резерватів у 21 країнах Латинської Америки та Карибського басейну.

Загальна наземна та морська зона, охоплена біосферними резерватами у всьому світі становить понад 735 млн. га.[3]

В Україні існує дев'ятнадцять природних та п'ять біосферних заповідників. Станом на 2018 рік в Україні створена Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО, яка складається з восьми об'єктів, три з яких є транскордонними біосферними резерватами.(табл.1) [4]

Загальна площа біосферних резерватів ЮНЕСКО в Україні становить близько 5 тис. км², що відповідає 0.8% загальної площі території країни. [5]

Таблиця 1

Біосферні резервати України

Назва біосферного резервату	Рік надання статусу	Складові об'єкти ПЗФ
Чорноморський	1984	Чорноморський БЗ
«Асканія-Нова»	1985	БЗ «Асканія-Нова»
Карпатський	1992	Карпатський БЗ
Транскордонний «Східні Карпати»	1998	Ужанський НПП, Надсянський РЛП (Україна); Бещадський НП та РЛП «Цісна Веліна», «Долина Сяну» (Польща); НП «Полонини» (Словаччина)
Транскордонний «Дельта-Дунаю»	1998	Дунайський БЗ; Дельта Дунаю (Румунія)
Транскордонний «Західне Полісся»	2002	НПП Шацький (Україна); БР «Західне Полісся» (Польща); БР «Прибузьке Полісся» (Республіка Білорусь)
Деснянський	2009	----
«Розточчя»	2011	ПЗ «Розточчя»; НПП Яворівський; РЛП «Равське Розточчя»; ОЗ «Янівські Чаплі»

*БЗ – біосферний заповідник; НПП- національний природний парк; НП- національний парк; РЛП – регіональний ландшафтний парк; БР- біосферний резерват; ПЗ- природний заповідник; ОЗ- орнітологічний заказник.

З огляду впровадження туризму на землях біосферних резерватів, цікаво розглянути багатоскладові об'єкти, коли в біосферному резерваті містяться інші природоохоронні території. Так як, будь-яка діяльність в межах біосферного резервати здійснюється на основі функціонального зонування. Біосферні заповідники, як і біосферні резервати мають три зони – заповідну, буферну та зону антропогенних ландшафтів. Тільки в зоні антропогенного ландшафту можливе впровадження туризму з метою рекреації, але дана ціль не є пріоритетною для біосферних резерватів.

Згідно з класифікацією об'єктів ПЗФ України, рекреаційна діяльність є в пріоритеті на землях національних природних парків. При функціональному зонуванні на їх земель виділяються чотири зони: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська зона. Впровадження туристичної діяльності здійснюється в зоні регульованої рекреації, а саме, в її

межах проводиться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення. В цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок. В зоні стаціонарної рекреації дозволяється розміщення об'єктів туристичної інфраструктури (готелів, мотелів, кемпінгів, тощо). [1]

При дослідженні складових об'єктів біосферних резерватів України, необхідно виділити наступні НПП, що забезпечують туристичну діяльність на землях біосферних резерватів:

1. Ужанський НПП, що розташований на території Польсько-Словацького-Українського біосферного резервату «Східні Карпати». Метою його створення є відтворення, ефективного використання та збереження цінних та унікальних природних комплексів Східних Карпат, які мають важливе природоохоронне значення. Має дуже високий рекреаційно-туристичний потенціал, має сімнадцять туристичних маршрутів, шість екологічних стежок та облаштовану мережу рекреаційних зон. [6]

2. Шацький НПП. Розташований на території Шацького біосферного резервату, що входить до складу тристороннього транскордонного біосферного резервату ЮНЕСКО «Західне Полісся». Має високий рекреаційний потенціал для організації відпочинку, туризму та санітарного лікування. У зоні стаціонарної рекреації має понад 60 об'єктів туристичної інфраструктури. Еколого-пізнавальні стежки мають певне обладнання (яскраві аншлаги), що несуть ознайомлювальний характер для забезпечення природоохоронного режиму в межах території де запроваджується туристична діяльність. [7]

3. Яворівський НПП. Даний НПП розташований на території біосферного резервату «Розточчя». На території парку спроектовано шість туристичних маршрутів, і обладнано чотири стаціонарні зони відпочинку. На території парку забезпечуються такі форми туризму як, автомобільний, пішохідний, кінний, велосипедний, утилітарний та рекреаційний. [8]

Висновки:

Землі біосферних резерватів мають достатньо високий туристично-рекреаційний потенціал. Безпосередньо розвиток туризму в їх межах здійснюється переважно за умови дотримання режиму функціональних зон. Так як, вони можуть мати у своєму складі інші об'єкти, забезпечення туристичної діяльності яких здійснюється завдяки розташуванню у їх складі національних природних парків. Отже, проведення туристичної діяльності на землях біосферних резерватів може цілком залежати від природоохоронних територій, які є у його складі, але будь-яка туристично-рекреаційна діяльність повинна здійснюватися в межах природоохоронного режиму функціонального зонування даного природоохоронного об'єкту.

Література

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 19.04.2018 № 2456-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення 14.09.2019).
2. Основи управління біосферними резерватами в Україні. Збірник нормативно-правових актів та науково-практичних статей, підготовлених у рамках проведення Міжнародного науково-практичного семінару «Розвиток системи біосферних резерватів в Україні» / за ред.: Ф.Д. Гамора, Г.В. Парчука. Ужгород, 2014. 320 с.
3. Man and the Biosphere Programme Biannual Activity Report 2016 – 2017. UNESCO Digital Library: веб-сайт. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266210.locale=en> (дата звернення: 01.08.2019).
4. Biosphere Reserves. Official site of UNESCO URL: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/europe-north-america/> (дата звернення: 22.03.2019).
5. Загородній А.Г., Черінько П.М., Полторацька Т.В.. Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО України. Вісник НАН України. 2014. № 2. С. 55-66.
6. Ужанський національний природний парк. Екологічний туризм. URL: <https://unpp.uz.ua/ekolohichnyj-turyzm/> (дата звернення: 22.11.2019).
7. Шацький національний природний парк. Рекреація. URL: <http://shpark.com.ua/recreation/> (дата звернення: 22.11.2019).
8. Яворівський національний природний парк. Рекреація і туризм. URL: <http://yavorpark.in.ua/struktura/2015-06-16-07-21-12/rekreatsiia-ta-tyruzm> (дата звернення: 22.11.2019).

Богатир Д.В., Литвиненко І.В.,
Київський національний університет строительства и архитектуры

ТУРИСТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА ЗЕМЛЯХ БИОСФЕРНЫХ РЕЗЕРВАТОВ

Рассмотрены вопросы использования земель биосферных резерватов для обеспечения туристической деятельности. Высокая степень охраны земель биосферных резерватов, которые могут включать земли разных объектов природно-заповедного фонда и имеют значительный туристический потенциал, требуют специального подхода к развитию туризма в таких объектах.

Приведены количественные показатели биосферных резерватов в Украине и в мире, определены Национальные природные парки, которые обеспечивают туристическую деятельность на землях биосферных резерватов.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, биосферный резерват, функциональное зонирование, рекреационная деятельность, туристическо-рекреационный потенциал.

Bohatyr Dariia, Lytvynenko Iryna,
Kiev National University of Construction and Architecture

TOURIST ACTIVITIES ON THE LANDS OF THE BIOSPHERE RESERV

The lands of the nature reserve fund are protected as national property. Therefore, their use, reproduction and protection should be clearly defined and regulated. Particular attention should be paid to biosphere reserves. They can consists from other nature conservation objects which are in total makes entire object of strict protection, so it is appropriate to consider them from the view of tourism.

The highest degree of protection of nature conservation areas in Ukraine have natural and biosphere reserves. The lands of natural and biosphere reserves, as well as the nature reserve fund in general, are land and water areas with natural complexes and objects of special nature conservation, ecological, scientific, aesthetic, recreational and other value, which according to the law are granted the status territories and objects of the nature reserve fund. Biosphere reserves are created in order to preserve the most typical natural complexes of the biosphere, to carry out background environmental monitoring, to investigate the environment and its changes under the influence of anthropogenic factors.

With regard to tourism on biosphere lands should be mentioned, multi-constituent objects. When other natural reserves objects are included in the biosphere reserve. Any activity within the biosphere reserve should be based on their functional zoning. Biosphere reserves have three zones – core zone, buffered and anthropogenic landscape. Tourism can be introduced for recreational purposes, only in the zone of anthropogenic landscape but it is not the main aim. According to the classification of objects of the nature reserve fund of Ukraine, recreational activities are carried out on the lands of national nature parks.

The implementation of tourism activities in the national nature parks are carried out on the zones of regulated recreation. In this zone is allowed a short-term rest and health improvement of the population, installation and proper equipment of

hiking trails and ecological trails. Tourist infrastructure objects such as hotels, motels, campsites can be located in the recreational zone of national nature parks.

Keywords: nature reserve fund, biosphere reserve, functional zoning, recreational activity, tourist and recreational potential.

REFERENCES

1. Pro prirodno-zapovidnij fond Ukraini: Zakon Ukraini vid 19.04.2018 № 2456-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (data zvernennya 14.09.2019).

2. Osnovy upravlinnya biosfernymy rezervatamy v Ukraini. Zbirnyk normatyvno-pravovyh aktiv ta naukovo-praktychnih statej, pidgotovlenyh u ramkah provedennya Mizhnarodnogo naukovo-praktychnogo seminary «Rozvytok systemy biosfernih rezervativ v Ukraini» / za red.: F.D. Gamora, G.V. Parchuka. Uzhgorod, 2014. 320 s.

3. Man and the Biosphere Programme Biannual Activity Report 2016 – 2017. UNESCO Digital Library: veb-sajt. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266210.locale=en> (data zvernennya: 01.08.2019).

4. Biosphere Reserves. Official site of UNESCO URL: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/europe-north-america/> (data zvernennya: 22.03.2019).

5. Zagorodnij A.G., Cherinko P.M., Poltoracka T.V.. Nacionalna mreza biosfernih rezervativ UNESCO Ukraini. Visnyk NAN Ukrainy. 2014. № 2. S. 55-66.

6. Uzhanskij nacionalnij pryrodnyj park. Ekologichnyj turizm. URL: <https://unpp.uz.ua/ekolohichnyj-turizm/> (data zvernennya: 22.11.2019).

7. Shackij nacionalnyj pryrodnyj park. Rekreaciya. URL: <http://shpark.com.ua/recreation/> (data zvernennya: 22.11.2019).

8. Yavorivskij nacionalnyj pryrodnyj park. Rekreaciya i turizm. URL: <http://yavorpark.in.ua/struktura/2015-06-16-07-21-12/rekreatsiia-ta-tyruzm> (data zvernennya: 22.11.2019)